

MILE BOGOVIĆ

CRKVENE PRILIKE U SENJU U 14. STOLJEĆU I STATUT SENJSKOG KAPTOLA

Mile Bogović
Senj

UDK: 282(497.13)+347.2
Izvorni znanstveni rad
Ur.: 1988-07-10

Autor u prvom dijelu prikazuje crkvene prilike u 14. stoljeću, donosi poznate podatke o svim senjskim biskupima, samostanima i crkvama toga stoljeća u Senju.

U drugom dijelu prikazuje objavljene i rukopisne primjerke Statuta senjskog kaptola. Smatra da on nije nastao 1380. godine, kako se do sada držalo, nego 40 godina prije, tj. 1340. Statut je pisan glagoljicom, ali nam se sačuvao samo u latiničkim prijepisima. Donosi prava i dužnosti kaptola i kanonika.

I. Crkvene prilike

Sve što živi i raste podložno je svojevrsnim krizama koje, zapravo, pokazuju da postojeće stanje više ne zadovoljava i da treba tražiti neka nova rješenja; inače će nastupiti regresija. Papa Bonifacije VIII. (1294-1303) pokušao je na jedan neodmjereni način produžiti vijek srednjovjekovne teokracije (hijerokracije), ali je svojim pokušajem zapravo još jasnije potvrdio neodrživost takve vrste vladavine u novonastalim prilikama. Papinstvo i Crkva ulaze u veliku krizu, koja će potaknuti mnoge da traže pozitivna rješenja te krize, ali će ona i pored toga imati dosta loših posljedica za život Crkve. Ne nalazeći više podršku u Carstvu, pape su bile prisiljene da se obraćaju za pomoć Francuskoj, pa čak da prihvate i njezino štitništvo. Tako dolazi do tzv. Avignonskog sužanjstva (1304-1378). Za to vrijeme pape ne borave u Rimu, nego u Avignonu. Budući da novo boravište ne može papinskom dvoru pružiti potrebnu materijalnu potporu, stvara se jedna dobro organizirana mreža skupljanja prihoda po cijelom katoličkom svijetu. Time će se ne samo nadoknaditi izgubljeni prihodi nego će se financijsko stanje papinskog dvora još više ojačati. Nakon 1378. papa je ponovno u Rimu, ali će i dalje jedan papa (antipapa) biti u Avignonu. Pače, uskoro će nezadovoljni kardinali izabrati trećega. Tu krizu papinstva riješit će tek sabor u Konstanzu 1417.

Koliko je na Zapadu porasla moć Francuske, vidimo i po tome što je u 14. stoljeću na hrvatsko-ugarskom kraljevskom prijestolju također jedna francuska dinastija – Anjou (Anžuvinci). To vrijeme obilježeno je porastom kraljevskog centralizma u našim krajevima. Njemu će podleći mnoge moćne feudalne obitelji u Hrvatskoj. Ipak taj val nije zahvatio krčke knezove, koji ne samo da su svoje posjede na kopnu sačuvali nego su ih još proširili. U njihovoj vlasti nalazi se u 14. stoljeću i Senj.

U crkvenom pogledu Senj je sjedište biskupije još od sredine 12. stoljeća. Biskupija je u okviru splitske metropolije i ostat će u njoj kroz cijeli srednji vijek. Osim senjskog kotara u tu biskupiju uključena je Gacka s Brinjem. Ovaj će se drugi dio u drugoj polovini 15. stoljeća odvojiti i postati samostalna, otočka, biskupija, a nakon nekih neizvjesnosti, opet će se priteloviti senjskoj biskupiji. Ali i prije nego je došlo do diobe na dvije biskupije, senjska je biskupija spadala među manje biskupije hrvatskoga kraljevstva, što se može procijeniti i po visini takse koju je ta biskupija trebala plaćati papinskom dvoru.¹ Ovdje ne želim govoriti o cijeloj biskupiji, nego samo o senjskom području, tj. o Senju s bližom okolicom. Svakako da je na tom području središte života i zbivanja bilo u samom gradu Senju. U njemu stoluje biskup, tu je stolni kaptol, samostani i brojne crkve. Zbog posebne strukture tadanjeg društva teško je doprijeti do najnižeg i najbrojnijeg sloja stanovništva. Zato ćemo se u opisivanju morati zadovoljiti podacima koji su nam se sačuvali o vodstvenim osobama i ustanovama senjske Crkve. Najvjerniju sliku tadanjeg života pružile bi bratovštine, ali o njihovu djelovanju u Senju u to vrijeme nije nam ništa sačuvano.

Senjski biskupi 14. stoljeća

O senjskim biskupima u srednjem vijeku imamo jako škrte podatke. O nekima znademo samo ime i tek približno možemo odrediti vrijeme njihova biskupovanja. S izuzetkom trojice, podaci o djelatnosti ostalih prava su rijetkost. Zato je svaki od sačuvanih podataka veoma značajan, pa ćemo ih ne samo registrirati nego po potrebi i podrobnije analizirati.

Na prijelazu iz 13. u 14. stoljeće u Senju je biskup *Nikola*. Za njega nam je poznato da je bio redovnik. Budući da je u njegovo vrijeme sagrađena u Senju franjevačka crkva, mogli bismo s određenom dozom vjerojatnosti zaključiti da je bio franjevac. Prvi put se spominje 18. IV. 1292.² Punim imenom zadnji put ga bilježe poznati dokumenti još 1308,³ a u povelji od 25. VII. 1312. spominje se samo početno slovo N⁴, što dopušta pretpostavku da se i tu radi o istoj osobi. Međutim, poteškoću stavlja drugi podatak, mjesec dana straiji, gdje se kao senjski biskup spominje *Leonard*⁵. Ovoga, inače, više nigdje ne srećemo, ni prije ni poslije, niti se nalazi na popisu ikojega kataloga senjskih biskupa, pa

Bilješke:

1. Za vrijeme pape Ivana XXII (1316-1332) ovako su taksirane biskupije, odnosno biskupi splitske metropolije: splitska nadbiskupija 200 florena, trogirski biskupija 84, senjska 50, skradinska 100, hvarska 34, krbavska 133, kninska 150, šibenska 150. U isto vrijeme ostrogonjska nadbiskupija plaćala je 2000 florena, a zagrebačka 400. Od benediktinskih samostana na popisu je opatija sv. Jurja kraj Senja i taksirana je sa 33 florena. I krbavskoj biskupiji spominje se patija sv. Martina, ali ne piše koliko treba davati. Nije jasno je li greškom napisano sv. Martina mjesto sv. Marine, jer nam niotkud drugdje nije poznato da je postojala opatija sv. Martina u Krbavi. (*Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* – u daljem tekstu CD – vol VIII, str. 442-443)

2. CD VII, 81.

3. CD VIII, 173, 180.

4. Nav. dj., 314-315.

5. Nav. dj., 309.

ostaje razložna sumnja u njegovo stvarno postojanje. Ipak ostaje otvoreno pitanje je li nakon 1312. senjskom biskupijom i dalje upravljao Nikola ili je ona dobila novog naslovnika u osobi spomenutoga Leonarda. Svakako, godine 1319. biskupija se smatra nepopunjanim.⁶ 17. II. 1322. papa Ivan XXII. povjerava biskupima senjskom i ninskom da predaju palij novom zadarskom nadbiskupu.⁷ Premda se ne spominje ime, jasno je da je u to vrijeme Senj imao svoga biskupa. Vjerojatno je riječ o biskupu *Jurju*. O njemu znamo samo to da je na nagovor spomenutog pape pristao da mu nasljednika imenuje papa, bez prethodnog izbora stolnog kaptola, što je prije bio običaj. To doznajemo iz događaja koji su uslijedili nakon Jurjeve smrti. Papa je, naime, tada, u skladu s dogovorom, za Jurjeva nasljednika imenova 3. I. 1333. augustinca *Ivana iz Pise*. Ivan je u Avignonu bio posvećen za biskupa i uputio se u ožujku 1334. prema Senju da preuzme upravu biskupije. Sa sobom je ponio papinska pisma.⁸ Međutim, senjski je kaptol, u skladu s dotadanjim pravom i praksom, izabrao za Jurjeva nasljednika *Bernarda*, opata benediktinskog samostana sv. Jurja Lisačkog, nedaleko od Senja. Nije jasno je li kaptol birao biskupa jer nije znao za spomenuti dogovor, ili pak o njemu nije želio znati. Od kanonika spominju se tada arhidakon Jakov, arhiepiskop Juraj i primicer Ivan. Splitski je nadbiskup potvrdio kaptolski izbor. Bernard je bio posvećen za biskupa i preuzeo upravu biskupije. Nakon toga dolazi papin kandidat Ivan s papinskim pismima, računajući da će u miru preuzeti biskupiju. Međutim, naišao je na žestok otpor krčkih knezova Dujma i Bartola, gospodara Senja, zatim samog biskupa Bernarda, kaptola, ostalog klera i naroda. Ivan se povlačio na Rab, otkuda je uz potporu rapskog biskupa nastojao raznim pismima i prijetnjama izboriti svoje pravo. Osim gore spomenutih, opomenuo je opata Sv. Jurja, Mihovila, opata Sv. Križa, Franju, potknežina Davida, braću Jakova i Vida – sinove pokojnog potknežina Filipa – koji su tada bili na čelu senjske gradske uprave, suce Krežulu i Raužana. Kaptol je u cijelosti i dalje ostao uz Bernarda. Bernarda su podržavala i oba opata, dok je gradska uprava, nakon tih prijetnji i opomena, bila spremna prihvatiti Ivana. Ipak je Ivan izopćio sve gore spomenute a na grad bacio interdikt. Time je zapravo zabranjeno crkvenim ljudima da obavljaju ikakvu crkvenu službu i bogoslužje. Međutim, služba Božja i dalje se nesmetano obavljala po crkvama i svaki je klerik i dalje vršio svoju službu. Nisu se koristili ni pravom priziva na papu. Nije to zaboravio učiniti Ivan. Papa je slučaj povjerio kardinalu Petru, naslovniku sv. Klementa. Nakon što mu je ovaj podnio izvještaj, papa je, koliko je danas poznato, poslao 7. siječnja 1338. tri pisma sličnog sadržaja. Prvo je naslovio biskupima rapskom i osorskom te opatu sv. Petra u Rabu, drugo splitskom nadbiskupu a treće kleru i narodu senjske biskupije. Od svih on traži da se ukloni Bernard a prihvati Ivan, kao jedini zakoniti senjski biskup.⁹

Prije nego je papa ušao u slučaj, Ivan je nastojao drugim putovima ostvariti svoje pravo. Iz Raba je on često putovao na razne strane. U popisu prihoda i rashoda rapske općine vidi se da je mnoga od tih putovanja financirala rapska općina. 24. svibnja 1334. blagajnik je po nalogu kneza i sudaca isplatio lađaru četiri velika solida za prijevoz Ivana u Split i natrag. Jasno je da je tim putovanjem želio pridobiti metropolitu za svoju stvar. 4.

6. Nav. dj., 544.

7. CD IX, 57.

8. Početkom travnja 1334. Ivan je bio u Veneciji. Tamo je došao s preporukom kardinala Ivana de Columpica i pisanske općine. Dužd ga 4. travnja iste godine preporučuje rapskom knezu da mu pruži potrebnu zaštitu. U Rabu će Ivan doista imati zaštitu i od općine i od mjesnog biskupa sve dok mu ne budu otvorena vrata za Senj. (Ljubić Š., *Listine o odnosih između južnog slavenstva i mletačke republike*, knj. I, MSHSM I, Zagreb 1868. str. 423).

9. CD X, 363-371.

listopada iste godine općina vozaču isplaćuje dva zlatna dukata za Ivanov put u Veneciju i natrag, a 8. kolovoza 1335. također dva zlatna dukata za put u Zadar i natrag.¹⁰

Papina intervencija početkom 1338. zacijelo je imala veći efekt od Ivanovih prijetnji. Bernarda više ne susrećemo u spisima. Vjerojatno je došlo do nekog smirivanja situacije. U protivnom bi nastao slučaj još većih razmjera, što bi našlo odraza u pisanim dokumentima. Prema nekim indicijama Ivan je u Senju prihvaćen kao zakoniti biskup, ali je pretežno bio odsutan. Prema Eubelu, od 1337. do 1344. boravio je u Avignonu,¹¹ što ne znači da povremeno nije boravio i u svojoj biskupiji. Jedan od tragova njegova boravka jest i statut senjskog kaptola, o čemu ćemo opširnije poslije pisati. Godine 1344. zastupa biskupiju na metropolitanskom saboru u Splitu vikarni prokurator Ivan Bardani.¹² Povelja iz 1345. svjedoči da je on u Senju bio općenito priznat kao biskup.¹³ Papa je Ivana 1. lipnja 1448. promovirao za splitskog nadbiskupa. U buli imenovanja kaže se da je promocija uslijedila nakon što se Ivan pokazao vrijedan u upravi senjske biskupije.¹⁴ Ivan se nije zadržao na stolici splitskog nadbiskupa. Možda je to imenovanje trebalo onemogućiti da senjski kaptol ponovi slučaj iz god. 1332/33, kada je izabrao biskupa a splitski ga nadbiskup potvrdio. Sada takvu potvrdu ne može dobiti jer je splitskim nadbiskupom imenovan protivnik takva načina biranja biskupa. Sada je papa mogao mirno imenovati u Senju Ivanova nasljednika. 17. lipnja 1349. imenovan je senjskim biskupom talijanski dominikanac *Portiva iz Langoville*.¹⁵ Njega u spisima susrećemo sve do 1379.¹⁶ Kroz tako dugi period nije nam zabilježeno ništa od Portivine aktivnosti. Budući da je bio dominikanac, vjerojatno su njegovom zaslugom došli 1378. dominikanci u Senj. Ne zna se kada je umro, ali svakako se 9. rujna 1379. senjska biskupska stolica spominje kao nepopunjena. Senj nema biskupa još nekoliko godina, a svakako ne do 13. siječnja 1382. To je posebno važno napomenuti jer bi po dosadašnjem tumačenju upravo u to vrijeme nastao senjski kaptolski statut. Uz to treba spomenuti da dokumenti, koji nam svjedoče da je u to vrijeme senjska biskupija nepopunjena, potječu iz samoga Senja, pa ne možemo sumnjati u vjerodostojnost toga podatka.¹⁷

Prvi biskup koji se spominje nakon Portive jest *Toma*. U dokumentima se prvi put javlja 20. veljače 1383,¹⁸ a zadnji put 20. lipnja 1384.¹⁹ Izgleda da je taj Toma prethodno bio krbavski biskup. Sigurno je da je iz senjske otišao u đursku biskupiju. Prethodno je na budimskom dvoru bio ispovjednik kralja Ludovika i kraljice Elizabete. Kao senjski biskup bio je u dobrim odnosima s Mletačkom republikom.²⁰ On je zamijenio neka biskupijska imanja za druga koja su do tada bila vlasništvo krčkog kneza Ivana. Naime, za vrijeme senjskog biskupa Martina (oko 1280), hrvatsko-ugarski kralj Ladislav IV (1272-1290), zbog malih prihoda, dao je senjskoj crkvi posjed utvrde Swechve (Švica?),

10. Ljubić Š., *Listine*, vol. V, Zagreb, 1878. str. 245, 248.

11. Eubel C., *Hierarchia catholica medii aevi*, vol. I (1198-1431), Monasterii² 1913 str. 450.

12. CD XI, 133.

13. 21. lipnja 1345. senjski fanjevci dopuštaju bivšem senjskom sucu Benvenuto i njegovoj ženi da mogu u franjevačkoj crkvi u Senju podignuti oltar na čast Majke Božje i da pred tim oltarom naprave sebi grobnicu. Dokument je izdan u Senju u vrijeme »venerabilis patris dominis fratris Johannis eadem gracia episcopi Segniensis« (CD XI, 203-204).

14. CD XI, 461-462.

15. Eubel, C., nav. dj. 450.

16. Farlati D., *Illyricum sacrum*, vol. IV, Venetiis, 1769 str. 122.

17. Vidi CD XVI, 45, 89, 164, 218, 258.

18. *Documenta Valachorum in Hungaria illustrantia*, Budapest, 1941. str. 306.

19. CD XVI, 474.

20. Ljubić Š., *Listine*, vol., IV str. 286.

zване Žunić, sa Zalugom (Zalužnicom?) i Tupalom.²¹ Darovnicu je poćvrdio i firmanski biskup Filip, koji je kao papin poslanik boravio u Ugarskoj i Hrvatskoj od 1274. do 1287. Vjerojatno zbog toga što su ti posjedi bili predaleko od Senja, pa je bilo teško njima upravljati i održavati ih, senjski biskup Toma dogovorio se s krćkim knezom Ivanom o zamjeni dobara. Sve je to, dakako, išlo uz suglasnost kaptola. Senjska je Crkva u naknadu za te posjede dobila posjed Lućane, zajedno s kurijom koja se ondje nalazila a zvala se Lažane (moćda današnji Plažani?), zatim posjed Čebanić i onaj dio posjeda Pulipe koji je nekada uživao bivši senjski potknećin Andrija. Budući da Toma nije tu zamjenu dao na ovjeru Sv. Stolici, to je učinio njegov nasljednik Ivan de Cardinalibus, a papa je 28. prosinca 1390. sluućaj dao na ispitivanje krbavskom biskupu Nikoli.²² Nemamo o tome poslije vijesti, ali se znade da su senjski biskupi poslije doista uživali posjed Lućane nedaleko Brinja.

Ivan de Cardinalibus postao je senjskim biskupom 17. srpnja 1386.²³ Rodom je iz Pesara (Italija). Prethodno je bio zagrebaćki kanonik lektor i generalni vikar zagrebaćkog biskupa. U vrijeme građanskog rata, nakon smrti kralja Ludovika (1382), zagrebaćki kaptol ostao je vjeran kraljevoj kćeri Mariji i njenom zarućniku Žigmundu Luksemburćkom, dok je zagrebaćki biskup Pavao Horvat pristupio opoziciji koja je traćžila za kralja mušskog člana anćžuvinske dinastije. Ivan je zbog svoje vjernosti kraljici morao u Zagrebu pretrpjeti veće štete, ali je zato bila drugim putem nagraćdena njegova vjernost kraljici. Uz njenu podrćšku dobiva on senjsku biskupiju, gdje je svjetovni gospodar bio knez Ivan Krćki, takoder vatreni pristalica kraljićin. Kraljica mu duguje takoder osloboćdenje iz zatvora. Upravo nakon svog osloboćdenja krenula je kraljica u Senj, gdje se zadržala od 16. lipnja do 1. srpnja 1387. Nema sumnje da je u svemu tome znatnu ulogu odigrao i biskup Ivan, jer ga ubrzo nakon toga kralj Žigmund imenuje svojim zamjenikom za Dalmaciju. Povjerit će mu i neke specijalne zadatke, meću kojima je i istraga u vezi sa zarobljivanjem i zatvaranjem kraljice Marije. U to vrijeme Senj je uživao relativan mir i sigurnost. 1388. doneseni su Gradski statuti. Iste godine odrćžan je u Splitu metropolitanski sabor, na kojem nema senjskog biskupa. Vjerojatno je komunikacija sa Splitom tada bila veoma otećžana. Metropolit je zbog izostanka kaznio Ivana sa 100 dukata, a senjski kaptol sa 60. Kaznjeni su takoder opat Sv. Juraj kraj Senja i opat Sv. Nikole u Otoćcu. Prvi sa 60, a drugi sa 20 dukata.²⁴ Sumnjamo da je ta kazna bila izvrćšena, imajući u vidu da je senjski biskup imao uza se kralja Žigmunda.

Ivan je umro 2. travnja 1392. Naslijedio ga je sinovac Leonard, koji je svome stricu u senjskoj katedrali sagradio spomen-grobnicu, koja i danas ondje postoji. I Leonardu su papa i kralj povjeravali razne povjerljive poslove. Već na početku njegova biskupovanja podjeljuje Žigmund senjskom kaptolu 11. studenoga 1392. pravo pečata. Nema sumnje da je pritom glavni posrednik bio biskup Leonard, koji je kao i njegov stri Ivan bio »decretor doctor«, tj. doktor prava. I Leonard je bio tijesno povezan sa svojim neposrednim svjetovnim glavarom knezom Ivanom Krćkim. Ovaj ga 1393. šalje u Veneciju da ondje iznajmi tri orućžane galije za borbu protiv nepokornih Zadrana.²⁵ Umro je negdje koncem 1401. ili početkom 1402. On je zadnji senjski biskup 14. stoljeća.

21. Pontificia commissio ad redigendum Codicem juris canonici orientalem, Fontes, series III, vol. XIII, t. I Roame, 1970, p. 51-53. Izgleda da se sva gornja nasenja nalaze na podrućju gacke ųupe.

22. Nav. mj. Radi se o podrućju od danćšnjih Prokika prema Brinju.

23. Eubel C., nav. dj. str. 457. O njemu i njegovu nasljedniku Leonardu vidi ćlanak Lj. Ivanćana u Sl. vjesniku biskupije senjske i modrućske ili krbavske, XIV (1929), 1, str. 29-32.

24. CDXVII, 236-238. Ne spominje se opat Sv. Krića u Senjskoj Dragi, iako ni on nije bio nazoćan. Vjerojatno već tada opatija sv. Krića kao benediktinski samostan viće ne postoji. U Senjskom gradskom statutu (ćl. 167) govori se o pravu grada na patronat crkve sv. Krića u smislu da izabire ųupnika ili opata te crkve. Rijeć je vjerojatno o naslovnoj opatiji.

25. Šišić F., Vovoda Hrvoje Vućkić Hrvatinić i njegovo doba, Zagreb, 1902, str. 87.

Iz svega rečenoga o biskupima vidimo da poslije 1333. sve biskupe izvorno imenuje papa i oni su svi stranci. U Ivanu i Leonardu de Cardinalibus Senj je dobio veoma ugledne i učene crkvene dostojanstvenike, što se odrazilo na život cijele biskupije, a posebno grada Senja i njegove župe.²⁷

Redovništvo u Senju u 14. stoljeću

Od redovnika u 14. stoljeću nalazimo u Senju benediktince, franjevce, dominikance i pavline.

Benediktinci imaju dvije opatije: *Sv. Jurja Lisačkog* (kraj Senja) i *Sv. Križa* u Senjskoj Dragi. U pogledu tih opatija još je mnogo toga nejasno, ali budući da nema nekih novih podataka, treba stajati pri onome što je napisao Ivan Ostojić.²⁸ Što se tiče opatije *Sv. Duje* ona se u ovom stoljeću nigdje ne spominje. Usput napominjemo da se u dokumentu iz 1550. kaže da se ona nalazila »in Monte Segniensi«, tj. na Senjskom brdu.²⁹ Ako je ta opatija uopće ikada postojala, nju ne bi valjalo smještati negdje u Francikovac, kako se to obično čini, jer se taj lokalitet ne nalazi ni na kakvom brdu, a ponajmanje na senjskom. Senjsko brdo može biti samo današnji Trbušnjak, odnosno brdo na kojem se nalazi kula Nehaj (ispod koje se nalaze temelji jedne crkve!) Svakako da je opatija *Sv. Jurja* najpoznatija, a i najduži joj je vijek. Za postojanje opatije *Sv. Križa* sigurne podatke imamo samo iz 1338. i iz kaptolskih statuta. Opatije *Sv. Jurja* postojala je i prije nego su iz Senja odselili templati.

Franjevci imaju u Senju crkvu već 1272.³⁰ Nalazila se izvan zidina, nedaleko današnjih Velikih vrata. Ondje su franjevci sagradili i samostan, u kojem su ostali sve do 16. stoljeća, kada su crkva i samostan najprije nastradali, a onda im je general Ivan Lenković, na molbu Frankopana, dao sagraditi u gradu novu crkvu i novi samostan.

Dominikanci su 1378. dobili u Senju crkvu sv. Nikole,³¹ a dvije godine kasnije spominje se i njihov samostan uz crkvu.³² Od tada će oni ostati u Senju sve do 1633/34. Njihovu crkvu i samostan preuzet će pavlini.

Na drugom mjestu u ovom Zborniku može se naći više detalja o senjskim *pavlinima*. Ovdje ćemo samo spomenuti da se sredinom 14. stoljeća javlja samsotan sv. Spasa u dragi Ljubotina (danas Spasovac), a koncem istog stoljeća (1390) osnovan je samostan sv. Jele-ne.

U svemu dakle, u Senju i bližoj okolini u 14. stoljeću imamo 6 samostana: dva benediktinska, jedan franjevački i jedan dominikanski te dva pavlinska.

26. CD XVII, 466.

27. Ovdje bi bio red da se reče nešto o senjskom kaptolu u 14. stoljeću. Budući da je kaptol kao institucija predmet radova A. Gulina također objavljenih u ovom Zborniku, tu tematiku ispuštam. U dijelu ovoga članka gdje bude riječ o kaptolskom statutu, spomenut će samo one podatke o kaptolu koji su potrebni za razumijevanje Statuta.

28. Ostojić I., *Benediktinci u Hrvatskoj*, vol. II, Split 1964, str. 206-211. Svakako nema nikakvog temelja tražiti opatiju sv. Jurja Lisačkog negdje u unutrašnjosti.

29. Laszowski E., *Habsburški spmenici*, III, MSHSM 40, Zagreb, 1917, str. 361-362.

30. CD V, 622.

31. CD XV, 365-371.

32. CD XVI, 70-71.

33. Viličić M., *Arhitektonski spomenici Senja*, Rad JAZU br. 360, Zagreb, 1971, str. 97-121.

Crkve u Senju u 14. stoljeću

Sakralne građevine u Senju i njihovu povijest prikazala je Melita Viličić.³⁵ Ovdje ćemo spomenuti samo ono što se odnosi na 14. stoljeće, i to u obliku sažetka. Ipak ima nekih dopuna u odnosu na Viličićkin rad.

Katedrala sv. Marije prviput se spominje 1271³⁴ ali je jasno da je ona još starija. Iste godine spominje se i crkva *sv. Ivana Krstitelja*³⁵, a već slijedeće susrećemo spomen i franjevačke crkve,³⁶ ali se ne kaže kojemu je svecu posvećena. Iz više dokumenata 14. stoljeća možemo zaključiti da je ta crkva bila posvećena *sv. Franji*.³⁷ Nigdje se ne povezuje s franjevačkim samostanom crkva *sv. Petra*, koja je također bila izvan zidina i u blizini franjevačkog samostana. Prvput tu crkvu nalazimo u povijesnim izvorima 17. travnja 1401,^{37a} ali nema sumnje da je ona mnogo starija. Obično se piše da je ta crkva franjevačka samostanska crkva. Iz poznatih dokumenata to bi se teško dalo izvesti, pače izričito se više puta u 14. stoljeću govori o crkvi sv. Franje. U 14. stoljeću susrećemo još dosta crkava. Svakako da su bar neke od njih postojale i prije. Tu su u prvom redu opatijske i samostanske crkve: *sv. Jurja* kraj Senja, *sv. Križa* u Senjskoj Dragi, *sv. Nikole*, *sv. Spasa* i *sv. Jelene*. Postojalo je u istom stoljeću još nekoliko crkava. *Sv. Martina* građena je 1330, kako svjedoči glagoljski natpis koji je na njoj pronađen. U kaptolskom statutu pored katedrale i crkve sv. Ivana Krstitelja spominje se i crkva *sv. Marije Magdalene*. Budući da se nalazila blizu gradske vijećnice, bila je pod gradskim patronatom i na njezinu su se zvono okupljali vijećnici. Negdje u blizini franjevačke crkve nalazila se crkva *sv. Duha* uz koju je bio i hospicij. Prvi put se spominje 1389, kada je obdarena posebnim oprostima.³⁸ U povelji kojom se 1378. daje dominikancima crkva sv. Nikole spominju se još dvije crkve: *sv. Filipa i Jakova* i *sv. Jeronima*. Ova posljednja zove se crkva sv. Rumina a nalazila se uz gradska vrata prema moru. Po njoj su se i vrata zvala Rumenja vrata.³⁹ Godine 1381. nalazimo u Senju i crkvu *sv. Ane*.⁴⁰ Uz ove crkve treba spomenuti i onu na koju je nalegao Nehaj, jer je i ona svakako postojala u 14. stoljeću. Moguće je da se tu radi o crkvi *sv. Duje*, za koju dokument iz 1550. kaže da se nalazila na Senjskom brdu.⁴¹ U blizini franjevačke crkve spominje se još 1339. crkva *sv. Marije*. Ona je dana franjevcima na upravu.⁴²

34. 20. lipnja 1271. Senjani biraju za svoga kneza Vida, kneza krčkoga i modruškoga »ante ecclesiam beate virginis Marie« (CD V, 597-598). Ne kaže se »ecclesiam cathedralem«, ali nema sumnje da je riječ o katedralnoj crkvi.

35. 1271. izdaje se jedna povelja u Senju »ante ecclesiam sancti Johannis baptiste« (CD V, 617).

36. 13. ožujka 1272. Jakov, sin svećenika Ivanka iz Senja, ostavlja oporučnu »fratribus minoribus de Segnia duos ortos suos positos apud ecclesiam et ortum ipsorum fratrum minorum et apud puteum et viam publicam« (nav. dj. 622).

37. Usp. CD X, 474-476, XIII, 482, XV, 60-72, XVI, 54, 89, XVII, 214.

37a. 17. travnja 1401. papa Bonifacije IX. piše krbavskom biskupu da Andriju Jelmemha uključi u zbor senjskih kanonika. Andrija je inače rektor oltara sv. Janje »in ecclesia S. Petri extra muros Signienses« (*Monumenta vaticana historiam regni Hunagariae illustrantia*, ser. I, tom. IV, Budapest, 1889, str. 324). Tri dana poslije isti papa piše krbavskom biskupu da izvidi treba li senjskom kanoniku Petru Pelmenkomhu podijeliti neko dostojanstvo. On inače ima »prebendam et capellam sancti Petri, plebaniam nuncupatam, sine cura, extra muros signienses« (nav. djelo, str. 326).

38. 17. kolovoza 1389. vikar pape Urbana VI. daje oprost posjetiocima crkve sv. Duha u Senju, želeći tako pomoći istoimenom hospiciju i crkvi. Povelja je izdana u Senju, pred crkvom sv. Franje (CD XVII, 213-214). To će poslije potvrditi Bonifacije IX. god. 1400 i Siksto IV. godine 1476. (Sladović M., nav. dj. 257-259). Budući da se i sam kralj Matijaš Korvin bio zauzeo za ovu crkvu i hospicij, jamačno je riječ o značajnoj srednjovjekovnoj instituciji u Senju. Imajući u vidu da se crkva s prihvatilištem ili hospicijem nalazila pred senjskim vratima, odnosno na kraju dugoga puta koji je vodio iz Slavonije na more, to nipošto ne začuđuje.

39. »... extra portam civitatis Segnie vocatam in ydiomate sclavonico Rumezna urata, idem est porta sancti Jeronimi, quia apud eandem portam est dicta ecclesia sancti Jeronimi« (CD XVI, 164).

40. 10. ožujka 1381. Lucija, udova dvornika Jurše, daruje samostanu sv. Spasa jednu kuću u Senju. Darovnica je sastavljena »in dicta civitate Segnie in ecclesia sancte Anne« (CD XVI, 164).

41. Vidi bilj. 29.

42. Crkvu je sagradio Tumpa, sin Draškovi iz plemena Vuković iz Gacke. On ju je providio potrebnim za uzdržavanje. Kapelana će izabirati franjevci (CD X, 474-476).

Ukupno u 14. stoljeću znamo u Senju za 17 crkava i crkvice. Bilo ih je još, ali za njih nemamo sigurnih podataka. Nisu to, osim katedrale i smostaniskih crkava, velike građevine, ali već sam broj kaže da je Senj u to vrijeme bio značajno crkveno središte.

U većim crkvama pokapali su se uglednije ličnosti, a oko njih su postojala *groblja*. To znamo za prostor oko crkve sv. Marije, katedrale, i za prostor oko crkve sv. Ivana Krstitelja.⁴³ Da su se u 14. stoljeću pokapali ljudi i unutar crkve sv. Franje, imamo podatak iz 1374.^{43a}

Bogosluzje u senjskoj katedrali i u ostalim crkvama obavljalo se na staroslavenskom jeziku. Ta je praksa zagarantirana, premda se ne smije isključiti da je u kojoj od spomenutih crkava, pogotovo u franjevačkim i dominikanskim, liturgija bar povremeno, obavljena i na latinskom jeziku. Nažalost o toj glagoljskoj praksi nemamo tako brojna svjedočanstva. No, da je ta praksa starija od poznatog pisma Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu (1248), svjedoči i Senjska ploča iz početka 12. stoljeća. Iz 14. stoljeća imamo tri vrijedna spomenika: natpis na crkvi sv. Martina, Statut senjskog kaptola i Lobkowiczov psaltir, pisan u Senju godine 1359. Tako unatoč svoj škrtosti spomenika, možemo reći da iz 14. stoljeća glagoljašku praksu u Senju potvrđuju tri razna spomenika: jedan kameni natpis, jedan liturgijski kodeks i jedan pravni dokument (statut).

Sve su to samo fragmenti, ali zajedno složeni daju dosta jasnu sliku o crkvenim prilikama u Senju u 14. stoljeću.

II. Statut senjskog kaptola

Već u drugom stoljeću u cijeloj Crkvi uspostavljena je monarhijska uprava: vrhovni zakonodavac u biskupiji nije kolegij ili zbor nego pojedinac u funkciji nasljednika apostola, a naziva se biskup. Bliži suradnici rimskog biskupa nazvani su poslije kardinali (*cardo* – osovina). Bliži suradnici biskupa u drugim biskupijama dobit će s vremenom naziv kanonici (*canon* – pravilo, zakon), a njihov zbor kaptol. U drugom mileniju redovito je uz svako biskupsko sjedište postojao takav zbor kanonika i zvao se stolni ili katedralni kaptol. Uz uglednije crkve u biskupiji postojao je zborni ili kolegijalni kaptol. Takav je npr. bio u Rijeci prije nego je ona podignuta na biskupiju. U središtima ruralnog područja često susrećemo seoski ili ruralni kaptol. Takvih je bilo na Krku, a i u Vinodolu prije nego je tamo prešao krbavski ili modruški biskup. Klasično vrijeme kaptola, kada oni dobivaju svoju trajniju fizionomiju, jest vrijeme od 12. do 15. stoljeća. Nadležnosti kaptola znale su negdje tako porasti da je postojala opasnost od dvovlašća i konkurencije u biskupiji. Bilo je potrebno jasno razgraničiti nadležnosti i odrediti prava i dužnosti kaptola i kanonika. Zato se javljaju razni kaptolski statuti. Jedan od važnijih izvora za poznavanje hrvatskog srednjovjekovlja svakako su statuti zagrebačkog kaptola, koje je pribilježio 1334. arhidakon Gorički Ivan.⁴⁴ Zbog posebnih prilika u Senju ubrzo nastaje i Senjski kaptolski statut, o kojemu će ovdje biti riječ.

Izdanje Statuta i rukopisi

Statut je do sada dva puta tiskan. Prvi ga je objavio Ivan Kukuljević u svom Arhivu.⁴⁵

43. CD XVI, 53.

43a. CD XV, 62.

44. Tkalčić I., *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije*, II, Zagreb, 1874.

45. *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, vol. II, Zagreb, 1852, str. 79-85. Tekst statuta je naslovljen: »Naredbe kaptola senjskog«. Tako je i kod Sladovića.

Tekst mu je poslao senjski kanonik Mrzljak. Uz svoje bilješke, Kukuljević dodaje i neka Mrzljakova zapažanja. Pri ruci je Kukuljević imao, kako sam kaže, dva prijepisa: jedan iz 15. stoljeća a drugi iz 16. Onaj prvi uz to što je stariji ujedno sadržava cjeloviti tekst Statuta, dok drugome nedostaje više točaka. Zatim je Statut objavio senjski povjesničar Manojlo Sladović.⁴⁶ Sladović sam kaže da se njegov tekst poklapa s onim Kukuljevićevim (Mrzljakovim), samo što je riječ »boc« čitao kao »beč«. Ipak će se naći još tu i tamo koja nebitna razlika. Uz to je Sladović i taj tekst nategnuo na svoje pravopisne kriterije. On konstantno sve piše malim slovom, izuzev početka rečenice. Da je jako ovisan o Kukuljevićevom tekstu, vidi se i po tome što je u odnosu na zajednički rukopisni predložak ispuštio iste dvije rečenice koje je ispuštio i Kukuljević. Jedna je od njih od ključnog značenja pa ćemo o tome još govoriti u okviru analize rukopisa.

U senjskom Kaptolskom arhivu nije se sačuvao nijedan primjerak Statuta. Do sada su nam poznata tri prijepisa, i sva se tri nalaze u Arhivu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Pod sig. II d 124⁴⁷ nalaze se dva primjerka Statuta i odredbe Bakarske sinode iz 1589. Prvi je primjerak stariji i donosi cjelovit tekst. Drugi je mladi i prepisivač je dosta teksta jednostavno preskočio. Po svemu sudeći, Kukuljeviću je onaj prvi poslužio kao predložak, a imao je pri ruci i ovaj drugi. To potvrđuje usporedba tiskanog teksta s tekstom ovog prijepisa. U uvodnom dijelu Kukuljević je ispuštio riječi »Benedikta papi castnoga ocza gdna«. Služeći se tiskanim tekstom, te je riječi ispuštio u svom tekstu i Manojlo Sladović. Jednako jedan i drugi preskaču riječi: »Prmancer od biskupglia della jednoga jancza«, što u rukopisima stoji, i to u točki koja govori o prihodima kaptolskih dostojanstvenika.

Drugim putem došao je u Arhiv JAZU rukopis pod sign. II d 10. Vjerojatno je on tamo došao iz senjskog gradskog arhiva jer su na ff. 1-10 pripisani »Senjski privileii«, koje su Senju dali razni kraljevi a 1582. potvrdio i nadopunio kralj Rudolf II. Iste godine preveo ih je s latinskog na hrvatski senjski kanonik Juraj Bogutić, a taj tekst prepisao je 1619. senjski kancelar Ivan Rafaelić. U drugom dijelu rukopisa (ff. 11-17) prepisan je, izgleda u isto vrijeme kada i »Privileii«, Statut senjskog kaptola. Sadržajno se ovaj tekst ne razlikuje od cjelovitog teksta pod sign. II d 124. Na koncu teksta II d 10 drugom je rukom dopisano: »Bi ovo skopiano s glagolskoga na naš Dalmatinski jazik pravo i verno.« Zatim slijedi Kukuljevićev dodatak: »Tiskane su ove naredbe u Arkivu mome II. 1. 79 prije nego što sam imao ovaj prepis.« Svakako da ovom prijepisu treba pokloniti posebnu pažnju jer se izričito kaže da je prepisan iz glagoljske matice. Što se sadržaja tiče, on se slaže s cjelovitim tekstom iz II d 124. Razlike te vrste su zanemarive, ali pod jezičnim vidom, putem uspoređivanja tekstova, moglo još mnogo toga otkriti.

Kada je donesen Statut?

U tiskanim izdanjima i u sačuvanim prijepisima svagdje piše da je Statut donesen 1380. godine. Ali ako analiziramo tzv. kontrolne elemente za datiranje, ne možemo Statut nikako staviti u tu godinu. Ti elementi dolaze u uvodnom dijelu, pa ćemo taj dio citirati u potpunosti. Kod Kukuljevića – a s njime se u svemu osim u pravopisu slaže i Sladović – taj tekst glasi:

46. Sladović M., nav. dj. str. 182-189.

47. Puni naslov rukopisa jest: Crkvene naredbe senjske i modruške 1380 i 1589.

»Va ime Božje amen. Let gdnjih 1380, 12. dan aprila. Va vrime presvetoga otca i gospodina gdna Rumina milostju božjom i stola apustolskoga Arhibiskupa Splitskoga. Gospodina fra Ivana, pomoćiu božiom biskupa senskoga.«

U rukopisu II d 10 – sadržajno se s njime slažu i ostala dva rukopisa – imamo ovaj tekst:

»Va ime Božje Amen. Lett Gdnih 1380. 12. dan Aprilla va vrime Presvetogha Ocza i Gdna Benedicta papi castnogha ocza Gdna Rumuna, milosteju Božijom i stola apustolskogha arhibiskupa splickogha, Gdna fra Ivana pomochiu Božijom biskupa senskogha.«

Ni u Kukuljevićevu ni u Sladovićevo izdanju ne spominje se papa. Očito je da je Kukuljević, prenoseći tekst II d 124, jedan redak ispustio, a Sladović je samo prepisao – na svoj način – Kukuljevića. Jer sva tri sačuvana rukopisa jasno kažu da je to bilo u vrijeme pape Benedikta, cjelovit tekst iz II d 124 nakon »Benedikta papi« ostavlja prazan prostor, gdje je trebalo stajati kojega Benedikta po redu, jer ih je bilo više s tim imenom. Kukuljevićev tekst sam po sebi izaziva sumnju jer se u njemu splitski nadbiskup oslovljava kao »presveti otac«, što ne može stajati jer se tako oslovljava samo papa, a biskupi su »časni oci«. Pogledajmo sada listu papa koji bi mogli doći u obzir, jer su imali naziv Benedikt, uz godinu njihova vladanja:

1. Benedikt X, 1058-1059,
2. Benedikt XI, 1303-1304,
3. Benedikt XII, 1334-1342,
4. Benedikt XIII, 1394-1423,
5. Benedikt XIII, antipapa 1724-1730.

Mislim da nije potrebno dokazivati kako ne dolaze u obzir prvi i peti. Za vrijeme prvoga još nije postojao senjski kaptol, a peti dolazi prekasno. Čak su i svi prijepisi Statuta stariji od vremena njegova vladanja. Benedikt XI prekratko je vladao, a i iz drugih razloga, koje ću poslije navesti, ne dolazi u obzir. Antipapa Benedikt XIII u našim krajevima nije imao pristalica. Ostaje nam kao najvjerojatnije da je Statut donesen za vrijeme pape Benedikta XII (1334-1342).

Što se tiče splitskog nadbiskupa Rumina, tu je rješenje još teže. Rumin je galagoljaški naziv za Jeronima⁴⁸ a na splitskoj nadbiskupskoj stolici ne nalazimo u srednjem vijeku nijednog biskupa s tim imenom. U vrijeme Benedikta XII, splitski nadbiskup bio je Dominik Luccari (1328-1348). Moguće da je kod prepisivanja došlo do zabune pa je od Domin(ik)a došlo do Rumina, što je ipak prevelika natega. Slična je kombinacija i s nadbiskupom Andrijom Gualdom iz Riminija, koji je bio splitski nadbiskup od 1388. do 1402. Naime, moguće bi bilo da se ono »Rimini« prepiše kao »Rumin«. No to nije nadbiskupovo ime nego mjesto njegova porijekla. Svakako pitanje splitskog nadbiskupa ostaje neriješeno.

Što se tiče imena senjskog biskupa fra Ivana, već je rečeno da je 1380. senjska biskupija bila bez biskupa.⁴⁹ Godine 1383. dolazi Toma a 1386. Ivan de Cardinalibus iz Pesara (di Pensauro). Ovaj posljednji prethodno je bio zagrebački kanonik, a nipošto fratar. Usto u njegovo vrijeme nema pape Benedikta. Postojao je jedan Ivan u 14. stoljeću na senjskoj biskupskoj stolici koji je bio i fratar i u vrijeme pape Benedikta. To je augustinac Ivan iz Pise, koji je bio senjski biskup od 1333. do 1348. Pouzdani dokumenti nam govore, kako

48. Usp. bilj. 39.

49. Usp. bilj. 17.

bismo već vidjeli,⁵⁰ da je papa Bendikt XII. imao mnogo posla s tim Ivanom. Spomenimo također da se u Kaptolskom statutu spominju neki kanonici koji su živjeli upravo u vrijeme biskupovanja Ivana iz Pise, a s druge strane poznato nam je da oko 1380. imamo druga imena.⁵¹

Kaptolski statut donosi se »*Na cast svemoghuchegha Bogha i Preslavne Dive Marie i za mir u jedinstvo senske Crikve*«. Poznato nam je da je upravo imenovanje augustinca Ivana iz Pise za senjskog biskupa izazvalo mnogo nemira i rascjep u senjskoj Crkvi. U Senju je moralo doći do nekih kompromisa između pobunjenog kaptola i nametnutog biskupa. I kada u Statutu susrećemo riječi »*za mir i jedinstvo senske Crikve*«, mogla bi to biti jeka nemira izazvanih Ivanovim imenovanjem za biskupa. On je u Senju prihvaćen za biskupa najranije 1338. To bi, dakle, bila godina prije koje nije mogao nastati Statut. Budući da je Benedikt XII. umro 1342. ta bi godina bila zadnji termin za nastanak Statuta. Budući da svagdje u sačuvanim rukopisima stoji godina 1380. možda je došlo do zabune kod čitanja u glagoljskoj matici. Naime, kurzivno slovo *k* u glagoljici je veoma slično kurzivnom slovu *o*. Budući da ovo drugo ima brojnu vrijednost 80 a slovo *k* 40, moguće je da je prepisivač pročitao kao *o* (80) tamo gdje je bilo *k* (40). Tako bi se moglo dogoditi, ali teško je reći da se to upravo tako i dogodilo. Jedno je ipak jasno. Ako je uvodni tekst vjerodostojan, onda Statut nije mogao nastati 1380. nego negdje oko 1340. Vjerujem da bi pri utvrđivanju vremena nastanka Statuta mnogo pomogla jezična analiza teksta, ali ja takvu analizu nisam proveo, već je prepuštam boljim stručnjacima.

Sadržaj Statuta

Stolni kaptol senjski sačinjavaju biskup i 12 kanonika. Među kanonicima tri su dostojanstvenika: arhidakon (arhižakan), arhiprezbiter (arhiprvad) i primicer (premancer). Pri glasanju svakome članu pripada jedan glas, a samo biskupu dva. Onaj je zaključak valjan za koji glasa natpolovična većina. To vrijedi i za biranje novih članova kaptola. Kanonikom može postati samo svećenik.

Glavna zadaća kanonika jest da se brinu za dolično bogoslužje u stolnoj crkvi i svagdje gdje biskup obavlja bogoslužje. Statut propisuje kada je kanonik dužan biti u koru i kako je u stolnoj crkvi organizirana služba Božja kroz tjedan.

Što se tiče vlasti u biskupiji, Statut daje pravo kaptolu da izabire župnike i upravitelja crkava u cijelom senjskom okružju. Biskup je u tom dužan poštivati zaključke kaptola. To je navodno zbog toga da se spriječi nezakonito zauzimanje tih župa i crkava po raznim otpadnicima i lošim svećenicima. Izvan kaptolske kompetencije ostaje samo crkva sv. Marije Magdalene. Vjerojatno zato što se nalazila u blizini gradske vijećnice, u funkciji gradske kapele, pa su gradski oci imali patronat nad njom.

Uz biskupa i kaptol od crkvenih ustanova spominju se još dvije opatije: sv. Jurja kraj Senja i sv. Križa u Senjskoj Dragi. Stari je običaj da se svi oni u pojedinim slučajevima međusobno pozivaju na objed. Statut te stare običaje propisuje kao zakon. Biskup daje objed kanonicima na dan Velike Gospe, zaštitnice senjske katedrale, a kaptol biskupu na dan sv. Jeronima. U ono se vrijeme vjerovalo da je sv. Jeronim tvorac glagoljskog pisma i glagoljske liturgije, a senjski kaptol je bio jedini od sličnih ustanova koji je bogoslužje vršio iz glagoljskih knjiga. Obje opatije daju i biskupu i kaptolu objed: sv. Jurja na dan sv. Mihovila, a sv. Križa na dan Našašća sv. Križa. Vjerojatno su biskup i kaptol trebali po-

50. Usp. gore gdje je riječ o biskupu Ivanu iz Pise.

zvati na objed i spomenute opatije, odnosno njihove opate, ali taj običaj nije našao mjesta među odredbama Statuta.

Kako je kaptol u prvom redu zadužen za bogoslužje, on ide i drugim crkvama za veće blagdane. Ako su crkve u blizini, ide se u procesiji ispred koje se nosi kaptolski križ. U Zbirci sakralne umjetnosi u Senju nalazi se dragocjeni kaptolski križ iz 14. stoljeća. Za blagdan sv. Jurja kaptol je išao opatijskoj crkvi sv. Jurja. Iz teksta se daje zaključiti da je taj pohod obavljan pješke, što bi značilo da je opatija bila u blizini Senja.⁵² Za blagdan Našašća sv. Križa išao je kaptol u Senjsku Dragu. Slično je bilo kada je biskup posvećivao koju crkvu.

Te obveze o ugošćavanju toliko su jake da je strana koja ne održi dužna gostima dati odgovarajuću naknadu.

Uz obvezu objeda, dužne su opatije dati kaptolu još neka podavanja. Opatija sv. Jurja dužna je o blagdanu sv. Jurja dati kaptolu ovna, janje, jedan sir, mijeh mlijeka, 12 kruhova i dva stara vina, a za blagdan sv. Ćirila star pšenice i jedan sir. Opatija sv. Križa nije za blagdan Našašća sv. Križa dužna dati ništa osim već spomenutoga (objed i konja za arhidakona), a na blagdan sv. Ćirila ima iste obveze kao i opatija sv. Jurja. (Zanimljivo je da i unatoč »službenom« stavu da je sv. Jeronim tvorac glagoljske liturgije, istaknuto mjesto u senjskom blagdanaru i dalje drži sv. Ćiril.)

Prigodom posvećenja crkve onaj čija se crkva posvećuje dužan je snositi troškove prijevoza i boravka, treba dati objed kaptolu i uz to dva stara vina. Ako bi objed izostao, treba to drugim putem nadoknaditi.

Kaptolu također pripadaju takse sa sprovoda i od misa za pokojne.

Glavni prihod kaptola jest od biskupijske desetine. U Statutu se spominju zemlje koje pripadaju Senju, pa nije jasno je li riječ samo o zemljama koje se nalaze u senjskoj okolini, ili se misli na cijelo područje senjske biskupije. Iz konteksta bi se lakše dalo zaključiti da je riječ o prvom. Desetine se dijele – kako je to općenito uobičajeno – na četiri dijela: biskupu, kaptolu, fabrici (uzdržavanje crkvenih zdanja) i siromasima. Dio koji pripada siromasima biskup je dodijelio kaptolu, u smislu da pripada siromašnim svećenicima.

Za diobu zajedničkih dobara zadužen je svećenik kojega Statut naziva pravadnikom. Onaj koji vodi preko godine brigu o crkvenim dobrima zove se santiz. Bira se svake godine na blagdan sv. Mihovila.

Zanimljivo je da kaptolski statut propisuje što u pojedinim prilikama treba dati biskupu. To znači da se biskup držao sastavnim dijelom kaptola; dakako, kao njegov najdoličniji i najodgovorniji član.

U slučaju da bude za cijelu biskupiju raspisan neki namet, onda četvrtinu plaća biskup, četvrtinu opatije sv. Jurja i sv. Križa, a polovinu kaptol zajedno s ostalim klerom biskupije.

U svemu ima 31 odredba, ali ni u rukopisima i ni u objavljenim tekstovima nisu odredbe numerirane. Naše predodžbe o isprepletenosti crkvene i svjetovne vlasti u srednjem vijeku ovaj Statut ne potvrđuje. O nekom dioništvu klera u svjetovnoj upravi nema

51. U vrijeme kada je izabran Bernard za biskupa (1332) bio je arhidakon Jakov, arhiepzbiter Juraj i primicer Ivan (CD X, 365). U Statutu su prva dva ista, a primicer je Lucijan, što je shvatljivo jer je od 1332. do 1240. moglo doći do neke promjene. 20. svibnja 1378, dakle dvije godine prije nego je navodno nastao Statut, spominju se u povelji, kojom senjski biskup Pertiva daje dominikancima crkvu sv. Nikole, svi senjski kanonici: arhidakon Juraj, arhiepzbiter Juraj Kaska, primicer Matej Boršić, te ostali kanonici: Juraj Pomagač, Ivankolo, Mihovil, Nikola Škrivulja, Mavro Škafnić i Virčić (CD XV, 365). Nijednome od njih nije ime Jakov, a teško je pretpostaviti da bi neki s tim imenom mogao već postati arhidakon – jer je u Statutu arhidakonu ime Jakov.

ni traga. Pače, ni o školstvu ni o zdravstvu. Moguće je, dakako, da to nije našlo mjesta u Statutu zbog toga što to nije držano materijalom koju kaptolski statut treba regulirati. S druge strane vidimo i u Senjskom gradskom statutu iz 1388. da je u crkvena materija u njemu vrlo slabo zastupana. To više upućuje na zaključak o autonomnosti dviju sfera, crkvene i svjetovne, nego na njihovo međusobno prožimanje.

Zaključak

Na Crkvu u Senju također se odrazilo krizno stanje opće Crkve u 14. stoljeću. Do 1333. biskupe je birao senjski kaptol, a potvrđivao ih splitski nadbiskup. Nakon te godine senjske biskupe izravno je imenovao papa, a biskupi su bili stranci, većinom Talijani. Prijelaz na ovu drugu praksu zbio se nakon smrti biskupa Jurja, kada je (1332) kaptol izabrao svoga biskupa, Bernarda, a papa poslao svoga, Ivana iz Pise. Nakon dugog otpora, kaptol je morao popustiti. U to vrijeme reguliraju se odnosi između biskupa i kaptola, donose se kaptolski statuti. Od biskupa se još ističu, koncem stoljeća, dvojica iz obitelji De Cardinalibus, naprije Ivan, a poslije njegov sinovac Leonard.

Poznato nam je iz 14. stoljeća 17 što većih što manjih crkava u Senju i bližoj okolici, te dva gradska groblja. Bogoslužje se obavljalo na staroslavenskom jeziku iz glagoljskih knjiga.

Od redovništva imamo dvije benediktinske opatije: sv. Jurja kraj Senja i sv. Križa u Senjskoj Dragi, zatim franjevački samostan izvan gradskih zidina prema Vratniku i (od 1378) dominikanski samostan uz gradska vrata prema moru, zvana Rumenja vrata. Južno od Senja uz more nalazio se od sredine 14. stoljeća pavlinski samostan sv. Spasa, a 1390. osnovan je sjeverno od Senja, također uz more, samostan istog reda posvećen sv. Jeleni.

Važan događaj u životu senjske Crkve u 14. stoljeću svakako predstavlja donošenje kaptolskog statuta. Iako rukopisni i objavljeni tekstovi Statuta bilježe da je on donesen 1380, analiza uvodnog teksta pokazuje da je on nastao oko godine 1340. Statut određuje dužnosti i prava kaptola i kanonika, a donosi dosta podataka i o širim prilikama u senjskoj Crkvi, ali se zadržava na crkvenoj domeni, gotovo i ne dotičući odnose crkvene i svjetovne vlasti.

Die Kirchenverhältnisse in Senj im XIV. Jahrhundert und das Statut des Senjer Domkapitels

Zusammenfassung

In dem ersten Teil zeichnet der Verfasser die Verhältnisse in der Kirche, und in dem zweiten bespricht er das Statut des Senjer Domkapitels.

Die Verhältnisse in der Kirche beeinflusste allgemeine Krise der Kirche im XIV. Jh. Bis 1332 hatte Senjer Domkapitel Recht neuen Bischof zu wählen, und der Splitter Erzbischof bestätigte ihn danach.

Im XIV. Jh. ernannte der Papst ausnahmslos alle Ausländer. Unter ihnen soll Augustiner Ivan von Pisa erwähnt werden. Seine Ernennung bezeichnete eine Wendung in der Geschichte der Senjer Kirche, und dann entstand auch das Statut von dem Domkapitel. Am Ende dieses Jahrhunderts ragten zwei bedeutende Mitglieder der Familie de Cardinalibus hervor: Ivan und Leonardo.

In Senj und seiner Umgebung hatten die Benediktiner und die Pauliner je zwei Klöster, die Franziskaner und die Dominikaner je einen.

In demselben Jahrhundert erwähnt man in Senj 17 Kirchen, aber man kann mit Sicherheit über mehr als 17 Kirchen sprechen. Aus dieser Zeit sind in Senj nur zwei Gräber ausser der Kirche bekannt. Die Liturgie übte man im Altkirchenslawischen aus aber es ist leicht möglich, dass sie wenigstens zeitweilig in den Ordenskirchen im Lateinischen ausgeübt wurde.

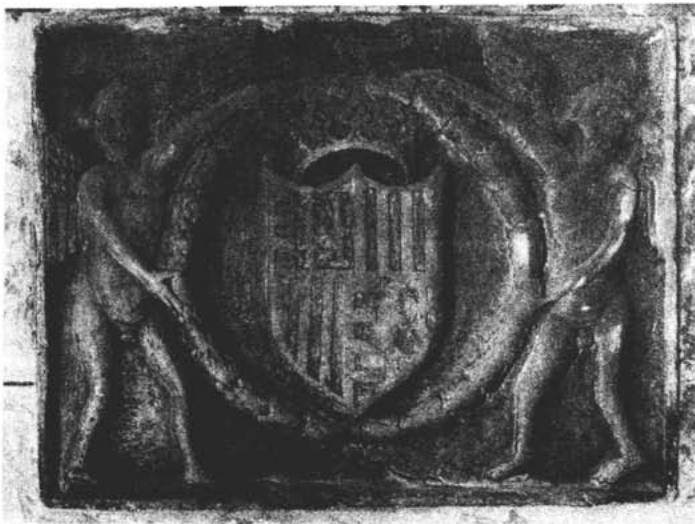
Das Statut des Senjer Domkapitels wurde bis heute zweimal veröffentlicht: bei Kukuljević 1852, bei Sladović 1856. Bis heute sind drei Handschriften erhalten, und alle drei sind jetzt im Archiv der Jugoslawischen Akademie der Wissenschaften und Künste aufbewahrt. In Bezug auf den Inhalt, die veröffentlichten Ausgaben und die Handschriften weichen voneinander nicht viel ab.

Allerorten kann man lesen, dass der Senjer Statut im J. 1380 gebracht wurde, aber die Analyse des Einleitungsteils entdeckt die Hilfselemente zur Datierung des Statutes, so dass man das oben erwähnte Datum ohne Zweifel ablehnen kann.

Der Meinung des Verfassers nach, dieses Statut entstand im J. 1340, also zur Zeit Papstes Benedictus des Zwölften, als Senjer Bischof Augustiner Ivan von Pisa war. Das beweisen noch einige Elemente des Statutes. Et ist noch unerklärt geblieben, warum in allen Handschriften das Jahr 1380 als das Jahr der Entstehung erwähnt wurde.

Das Statut bestimmt Rechte und Verpflichtungen des Domkapitels und einiger Domherren, Verhältnisse zwischen dem Kapitel und dem Bischof, Gottesident in der Kathedrale, Einkommen des Bischofs und des Kapitels u.s.w.

Das Statut ist im Rahmen der Kirchenproblematik geblieben, und selten hat es die Verhältnisse mit den Weltbehörden berührt. Es wurde ursprünglich im Glagolitischen geschrieben, was am Ende des Handschrift Ild-10 ausdrücklich gesagt wurde. Alle aufbewahrten Handschriften sind im lateinischen Schriften geschrieben. Das Statut ist ein wichtiges Dokument zur Kenntnis der rechtlichen und kirchlichen Geschichte auf unserem Gebiet.

Sl. 2. – Grb aragonske princeze Luisežene kneza Bernardina Frankopana iz porušene crkve sv. Franje, konac 15 st.